

A szegénység vizsgálata a közgazdaságban – A 2019. évi Nobel-díjasok munkássága*

Major Klára

2019-ben a közgazdasági Nobel-díjat Abhijit Banerjee, Esther Duflo és Michael Kremer kapta megosztva „a szegénység elleni küzdelem terén alkalmazott kísérleti megközelítésért”. Munkájuk hatására a fejlődés-gazdaságtan átalakult, szemléletében és módszertanában is megújult: mára a szegénység csökkentésére irányuló fejlesztési programok hatását jellemzően randomizált kontrollált kísérletek segítségével mérik, ami lehetővé teszi oksági hatások feltárását. Munkáikban mindvégig az emberi viselkedés mozgatórugóit keresik annak érdekében, hogy a szegények táplálkozása, egészsége, iskoláztatása, pénzügyei stb. vonatkozásában a mélyebb megértésre alapozva hatékony fejlesztési programokat lehessen kialakítani.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B31, B41, O12, C93

Kulcsszavak: szegénység, fejlődés-gazdaságtan, közgazdasági Nobel-díj

1. Előszó

2019-ben a közgazdasági Nobel-díjat¹ Abhijit Banerjee, Esther Duflo és Michael Kremer kapta megosztva „a szegénység elleni küzdelem terén alkalmazott kísérleti megközelítésért”. A Nobel-díjat hagyományosan a tudományos gondolkodást megújító, a kortárs kutatókra nagy hatás gyakorló közgazdák kapják, gyakran tudományos pályafutásuk összefoglalásaként részesülve ezen magas kitüntetésben. Hogyan gondolkodjunk a 2019-es díjazott közgazdászokról? Mennyire jelentős az ő hozzájárulásuk a közgazdaságtan egészéhez? Lehet-e meglepőnek tekinteni azt, hogy idén éppen rájuk esett a bizottság választása?

Kezdjük a számokkal, nézzünk néhány száraz tényt. Tény, hogy az 1969 óta minden évben átadott díj eddigi 84 díjazottja között Esther Duflo mindössze a második hölgy kutató. Tény, hogy 47 éves korával egyben a legfiatalabb díjazott a közgazdasági Nobel-díj kitüntetettjei között. De nem csak ő tűnik ki fiatalságával, Michael Kremernél csak négyen, Abhijit Banerjeenél csak tizenketten voltak fiatalabbak, amikor Nobel-díjat kaptak. És mint csapat, ők hárman átlagosan 5 évvel fiatalabbak

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Major Klára a Budapesti Corvinus Egyetem intézetvezető egyetemi docense. E-mail: major@uni-corvinus.hu

A magyar nyelvű kézirat első változata 2020. január 29-én érkezett szerkesztőségünkbe.

DOI: <http://doi.org/10.25201/HSZ.19.1.119131>

¹ Pontos elnevezése: Közgazdasági Nobel-emlékdíj

a díjazásukkor, mint a „második legfiatalabb csapat” – Robert C. Merton és Myron S. Scholes – a maguk 58 átlagével. A korábbi évek gyakorlatával szemben az idei díjazott csapat a legfiatalabb: ha meglepőnek is tűnik korai díjazásuk, minden bizonnyal nem véletlen.

Ezt már maguk a számok is megmutatják (1. táblázat). A díjazott közgazdászok tudományometriai adatai jelentős tudományos teljesítményt mutatnak, akár a tanulmányok, kötetek számát, akár a hivatkozások számát nézzük. A három díjazott a nemzetközi közgazdasági kutatási közösség összesített tudományos teljesítménye alapján készített rangsorában igen előkelő helyen áll, Banerjee a 73-ik, Duflo a 97-ik és Kremer a 746-ik. Ezzel mindhárman benne vannak a legjobb 1,5 százalékban, bár Duflo és Banerjee eredményei őket a legkiemelkedőbb 1 ezrelék közé teszik.²

1. táblázat			
A 2019-es közgazdasági Nobel-díj nyerteseinek tudományometriai adatai			
	Abhijit Banerjee	Esther Duflo	Michael Kremer
Publikációk	272	219	130
Független hivatkozások	8 538	9 390	3 033
Hirsch-index ³	44	42	28

Forrás: ideas.repec.org

De folytassuk egyelőre a tényekkel. Tény továbbá, hogy még napjainkban is, a mesterséges intelligencia, az úrkutatás és a digitalizáció korában évente körülbelül öt-millió öt éven aluli gyermek hal meg olyan betegségek következtében, amelyekre rendelkezésre állnak nem is drága gyógymódok. Tény, hogy 2015-ben a világ összslakosságának 10 százaléka, több mint 700 millió ember lakott extrém szegény körülmények között. Mindez abban a korban, amikor a fejlett országok nagy részében az egészségügyi problémák sokkal inkább a túltápláltsággal hozhatók összefüggésbe, mint az élelmiszer hiányával. A szegénységgel összefüggő döbbenetes statisztikákat és „kvázi-tényeket” nagyjából vég nélkül lehet sorolni, szinte csak akkor nem ismerjük őket és nem szembesülünk velük, ha tudatosan igyekszünk elkerülni.

A szegénység mint jelenség és probléma nem ma keletkezett. Az emberiség története tekinthető a szegénységből való kiemelkedésnek, történelmi léptékekkel nézve a viszonylagos jólétben élők aránya folyamatosan növekszik. Az elmúlt évtizedekre koncentrálna is azt látjuk, hogy a szegénységi küszöb alatt élők aránya egyre csökken (1. ábra), 1981-hez képest mintegy a negyedére esett vissza. Miközben a népesség arányában kifejezett mutatószámok jelentős javulást mutatnak, addig az abszolút számok azért alacsonyabb ütemben javulnak: 1981 és 2015 között a szegénységi

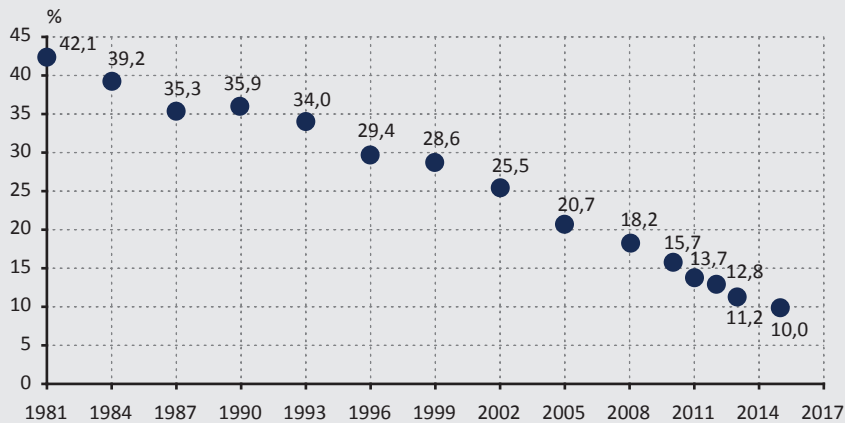
² Az ideas.repec.org oldalon tudományometriai adatai alapján. A legjobb 5 százalék listája 2 880 nevet tartalmaz.

³ Hirsch-index vagy h-index (röviden) a tudományos hatásosság mutatószáma, minél magasabb ennek a mutatónak az értéke, a kutató annál nagyobb hatást ért el, részletesen ld. Hirsch (2005).

küszöb alatt élők száma 1,9 milliárd főről 734 millió főre csökkent; három és fél évtized alatt mindössze csak elfeleződött. Azért csak, mert az elmúlt három évtized alatt (1990 óta) a világ összes GDP-je két és félszeresére nőtt, de még az egy főre jutó GDP is 77 százalékkal növekedett. Hogy tovább szaporítsuk az elképesztő, számszerű tények listáját, a lakosság 10 százalékát kitevő, szegénységi küszöb alatt élők a világ éves összes jövedelmének egészen elenyésző, mindösszesen 0,5 százalékának megfelelő jövedelemből élnek.

1. ábra

A szegénységi küszöb alatt élők a világ népességének százalékában

Forrás: Világbank

Banerjee, Duflo és Kremer a szegénység és a szegénység elleni küzdelem kérdéséhez járultak hozzá, és tették azt úgy, hogy jelentős mértékben szakítottak a korabeli megközelítésekkel. A fejlődés-gazdaságtan *standard* megközelítése a növekedésméleti gyökerekből kiindulva alapvetően makroökonómiai szinten és eszközökkel vizsgálja a gazdasági fejlődés és felzárkózás kérdését. Erről kiváló áttekintést kaphatunk például Debraj Ray 1998-ban megjelent *Development Economics* tankönyvéből, és a megközelítés történeti háttéréről olvashatunk *Thorbecke (2019)* írásából. A makroszemléletű fejlődés-gazdaságtan a szegénységet a jövedelem, a GDP alacsony növekedésével azonosítja, és így mindazokat a tényezőket veszi sorba, amelyek annak növekedéséhez szükségesek: elsősorban a termelő- és a humán tőke felhalmozására koncentrál. A szegénység elleni küzdelem pedig elsősorban azokban a segélyprogramokban ölt testet, amelyek a szegény országokban annyira szűkös fizikai és humántőke-elemek felhalmozását igyekeznek meggyorsítani, alapvetően segélyekkel. Ennek a megközelítésnek a hiányosságait meggyőzően mutatják be *Abhijit Banerjee és Esther Duflo (2005)* a „*Handbook of Economic Growth*” első kiadásának 7-ik fejezetében.

A 2019-es díjazott közgazdászok, Banerjee, Duflo és Kremer munkásságáról a Nobel-díj-bizottság a következőket emeli ki:⁴ A három díjazott empirikus kutatásai *átformálták* a fejlődés-gazdaságtant. Megközelítésük mikroökonómiai alapokra épül, és mikroökonómiai adatokat használnak a szegénység elleni küzdelemben alkalmazott fejlesztési programok hatásainak identifikálására és mérésére. *Alapvetően változtatják meg* a kutatásban alkalmazott módszereket és gondolkodásmódot annak érdekében, hogy a támogatási programok közül azonosítsák azokat, amelyek valóban segítenek a szegénység leküzdésében.

1. Az 1990-es évek közepén számos kontrollált, randomizált kísérletet folytattak Kenyában az oktatás hatásainak mérésére. Kutatásaik eredményeként nagymértékben hozzájárultak annak megértéséhez, *hogyan* lehet a humán tőke növekedéséhez hozzájárulni támogató programokkal.
2. Számos hasonló programot hajtottak végre a fejlődő világban, amelyek révén elképesztő mennyiségű empirikus tényt, információt halmoztak fel. Ezeket az információkat rendszerezetten közzé is tették, átformálva a (köz)gondolkodást.
3. Továbbfejlesztették a kísérleti kutatási módszereket, és foglalkoztak a kísérletekből fakadó eredmények általánosíthatóságának a kérdésével (az ún. külső validálás kérdésével).

Az alábbiakban kiemelünk és megtárgyalunk néhány fontos elemet a fenti listából. Az eredmények tárgyalása mindazonáltal nem teljes körű, rámutatunk az általuk alkalmazott módszertanra és jelentőségére, valamint összefoglalunk néhány eredményt. Tesszük mindezt azzal a reménnyel, hogy ha az Olvasó még nem ismeri a díjazott kutatók munkáit, kedvet kapjon olvasásukhoz, mert eredményeik nemcsak fontosak és hasznosak, de egyben érdekesek is, a tárgyalásuk pedig lenyűgöző.

2. A kontrollált randomizált kísérletek

A szegénység problémája elleni küzdelem olyan kérdések megválaszolását igényli, mint például hogy mi a hatása az oktatásnak a termékenységre, vagy hogyan befolyásolja az osztályban ülő tanulók száma a tanulók tanulási eredményeit. E kérdések megválaszolása *okási* kapcsolat feltárását igényli, amihez lényegében a *tényellentétes* állapotra vonatkozó kérdéseket kell tudnunk megválaszolni, azaz azt, hogy „hogyan alakult a tanulók tanulási eredménye ahhoz az esethez képest, mintha *nem vettek volna részt* a programban”. Az utóbbi világállapot nem létezik, hiszen egy személy vagy részt vett a programban, vagy nem, így bármely egyedre az összehasonlításnak csak az egyik esete áll rendelkezésre. Ugyanazon személy megfigyelése az időben, a program előtti versus utáni megfigyelt állapotok össze-

⁴ Id. *The Royal Swedish Academy of Sciences* (2019)

hasonlítása *általában* nem alkalmas ennek a kérdésnek a megválaszolására, mert jellemző esetben számos más tényező is változott, így az időbeni változásból nem tudjuk elkülöníteni a program hatását a többi változás hatásától.

A megoldás az ún. kontrollcsoportban rejlik: a kontrollcsoport olyan személyekből áll, akik nem vettek részt a programban, és *ha részt vettek volna, akkor hasonló eredményeik lettek volna*, mint a tényleges résztvevőknek. A megfelelően megválasztott kontrollcsoport segítségével így meg tudjuk becsülni a kezelt csoport esetében a program átlagos hatását, továbbra sem tudjuk ugyanakkor megmondani, hogy mekkora a program hatása az egyes résztvevőkre. A legnagyobb kihívás azonban mégis inkább az, hogy a legtöbb fejlesztési program résztvevői és azok, akik nem vesznek részt a programban, jellemzően nem hasonlóak egymáshoz a program várható hatását illetően, így az összehasonlításnak nincs értelme. Például ha a programban a részvétel önkéntes alapon szerveződik, a résztvevők motiváltsága eltérő azokétól, akik nem vesznek részt a programban. Az ebből fakadó torzítást szelekciós torzításnak nevezzük. Forrása nem csak a programban való részvétel önkéntessége lehet, számos más esetben is találkozunk ezzel a jelenséggel, például akkor, amikor a programban való részvétel valamilyen kritériumhoz kötött, mondjuk, meghatározott jövedelemszint alatti személyek vehetnek részt benne. Ekkor azok a személyek, akiknek ettől eltérő a jövedelmük, nem alkalmasak kontrollcsoportnak. Ebből az is következik, hogy ha egy célcsoport minden tagja részt vesz a programban, akkor nincs olyan alany, aki alkalmas lenne kontrollcsoportnak. Ebben az esetben nem tudjuk megmérni a program hatását.

A szelekciós torzítás kiszűrésére ún. randomizált kontrollált kísérleteket végeznek, amelynek során a beavatkozási program hatásának mérésére kiválasztják a célzott populáció egy részét, és az egyes egyéneket a csoportban véletlenszerűen sorolják be *kezelt* vagy *kontrollcsoportba*. A kezelt csoport vesz részt a programban, míg a kontrollcsoport nem vesz részt ebben. A két csoport átlagos eredményváltozójának összehasonlítása adja a program hatását. A fejlődés-gazdaságtani kontextusban gyakran további eljárásokat is kell alkalmazni a szelekciós hatás kiszűrésére, ezeknek nagyszerű összefoglalását találjuk *Duflo és et al. (2006)* tanulmányában.

A randomizált kontrollált kísérletek nagy előnye más programtervezési módszerekkel szemben, hogy lehetővé teszik a program hatásának mérését, azaz *okági* összefüggéseket tárnak fel. Az okság meghatározása empirikus alapon egyáltalán nem triviális feladat, könnyen tudunk olyan, egymással nyilvánvalóan össze nem függő adatsorokat keresni, amelyek (látszólagos) együttmozgást mutatnak.⁵ Az adatok empirikus vizsgálata jellemzően *korrelációt* tár fel, ami önmagában pusztán annyit jelent, hogy két adatsor együtt mozog, például egyszerre vesz fel magasabb

⁵ Ezt a jelenséget a szakirodalom „spurious regression” néven tárgyalja, ld. például *Greene (2012)*, 21.2.2 fejezet.

vagy alacsonyabb értéket. De vajon hogyan értelmezzük ezt? Legalább három, de gyakran inkább több értelmezés lehetséges: lehet, hogy X okozza Y-t, vagy éppen Y okozza X-et, de az is lehet, hogy valamilyen harmadik, Z jelenség okozza X-t és Y-t egyaránt. Idősoros összehasonlítás esetén pedig nem ritka, hogy össze nem tartozó jelenségek is „összekapcsolhatónak” tűnnek pusztán azért, mert mindkettő növekszik vagy csökken az időben. Az okság meghatározása kritikus akkor, amikor az egyes programok hatását vagy jelentőségét akarjuk megérteni, és ehhez a randomizált kontrollált kísérletek jelentik ma szinte az egyetlen utat.

Ez a kutatási módszer persze nem új, a huszadik század második felében vált a gyógyszerészeti kutatások *standard* módszerévé a klinikai tesztek fázisában, a gyógyszerek hatásának a mérésére. A közgazdaságtanban is találunk néhány korai példát használatukra⁶, azonban a díjazott kutatók munkáiban és azok hatására mások munkáiban is, főleg az 1990-es évek óta vált standard megközelítéssé a randomizált kontrollált kísérletek alkalmazása. Duflo és Banerjee számos munkájukban foglalkoznak módszertani kérdésekkel (pl. *Banerjee et al. 2010a; Duflo et al. 2006; Banerjee et al. 2017*). A randomizált kontrollált kísérletek alkalmazása lényegében olyan kérdések megválaszolását tette lehetővé, amelyekre korábban nem voltak válaszaink.

3. Oksági hatások feltárása: az emberi viselkedés mozgatórugói

Az oksági hatások feltárásához alapvetően fontos az emberi döntések mozgatórugóinak, azaz annak a megértése, hogy az emberi döntéseket hogyan befolyásolják az ösztönzések, a korlátok és az információk. Például számos olyan egészségügyi kockázattal néznek szembe a fejlődő országok lakosai – például malária vagy (vírusos) hasmenés – amelyeket viszonylag olcsón meg lehet előzni vagy kezelni. A malária elleni oltóanyag ára messze elmarad attól a többletjövedelemtől, amit a betegség elkerülésével realizálni lehet. Hasonlóképpen a víz fertőtlenítéséhez szükséges klór költsége töredéke annak, amivel akár a betegség, akár annak szövődményei járnának. Mi az oka annak, hogy a fejlődő országokban mégis gyakran elmarad az oltás, a malária ellen a háló használata vagy a víz fertőtlenítése klórral? Valószínűleg a laikus megfigyelő elsőként arra gondolna, hogy az itt lakó emberek számára nem fontos az egészségük, ezért nem tesznek érte. Az interjúkra alapozó kvalitatív vizsgálatok azonban mind kimutatják, hogy az itt élő emberek elég sokat aggódnak az egészségükért, és elég sokat is költenek erre. Mi az, ami miatt ez a költés mégis annyira alacsony hatékonyságú marad? Banerjee és Duflo 2011-ben megjelent tudományos ismerterjesztő művében⁷ oknyomozó riporthoz illő fesszéssel és céltudatossággal mutatja be, hogyan áll a rossz döntések hátterében a megbízható

⁶ A negatív adó hatásainak tesztelésére lásd pl. *Hausman – Wise (1985)* tanulmányát, a szociális programok jóléti hatásainak mérésére az 1980-as és 1990-es években *Manski – Garfinkel (1992)* tanulmányát.

⁷ Banerjee – Duflo: *Poor Economics: A Radical Rethinking of The Way to Fight Global Poverty*, Published by Public Affairs, New York, 2011. 2016-ban magyar fordításban is megjelent „A szegények gazdálkodása” címen a Balassi Kiadó gondozásában (*Banerjee – Duflo 2016*).

információ hiánya, hogyan válik az alacsony iskolázottság, a hiányos tudás sorozatosan rossz döntések forrásává.

A szegénység tartóssága és az a tény, hogy generációk rekednek meg ebben a helyzetben, azt sugallja, hogy ez egyfajta „csapdahelyzet”, azaz olyan állapot, amelyből nincs igazán kiút. A szegények életében pedig számos csapdahelyzet van jelen. Az előző bekezdésben említett egészségügyi problémán túl az élet szinte minden területén megtalálhatjuk ezeket: a táplálkozás, az iskoláztatási döntések, a pénzügyek vonatkozásában egyaránt. Nyilvánvalónak tűnik, hogy a rossz táplálkozás a szegénységet csapdahelyzetté alakíthatja: az alultápláltság megakadályozza az egyéneket abban, hogy a munkahelyükön képesek legyenek helytállni, a munkahely elvesztése pedig a jövedelem csökkenésén keresztül még nehezebbé teszi a mindennapi táplálékról való gondoskodást. Vajon ez a távolról logikusnak tűnő gondolatmenet tényleg lehet reális magyarázat a szegénység csapdahelyzet-jellegére? Kiderül, hogy közelebbről, adatokra építve a kép ennél sokkal árnyaltabb, összetettebb. Egyfelől a megkereshető bér nem feltétlen lesz nagyobb a jobban táplált munkavállalók esetében, ha a munkaadó nem tudja megkülönböztetni a jobb erőben lévő a rosszabb állapotban lévő alkalmazottól. Megfigyelték például, hogy a fizikai munkát végző személyek több táplálékot fogyasztottak azokon a napokon, amikor teljesítménybérben dolgoztak, mint más napokon. Másfelől a táplálkozási szokásokat nagyon nagy mértékben befolyásolják a szokások és a hiedelmek, így nem könnyű ezen változtatni, különösen akkor nem, ha egy idegen személy jelenik meg „újító” reformjaival. Mindezekon túlmenően a táplálkozási szokások empirikus vizsgálata kimutatta, hogy az elfogyasztott táplálék kalóriatartalma alapján a legtöbb szegény ember nem alultáplált: ha van is táplálkozási probléma, az sokkal inkább függ össze a táplálék minőségével, semmint mennyiségével. A mikrotápanyagok hiánya egy kevésbé dokumentált és valószínű magyarázat lehet a gyermekek táplálkozással összefüggően kialakuló fejlődési lemaradásaira. A vashiányos táplálkozás vagy a jódhiány olyan mértékben visszafogja a gyermekek szellemi és testi fejlődését, hogy ennek hatása a felnőttkori keresetekben is kimutatható mértékű. Részletesebben ld. például *Banerjee és szerzőtársai (2010b)*, illetve *Banerjee és szerzőtársai (2010c)* tanulmányát.

Kutatásaik központi eleme az emberi viselkedés mozgatórugóinak a feltárása. Az általunk is hivatkozott ismeretterjesztő könyvünkben sokat foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy vajon a gondolkodásunkkal van-e a baj akkor, amikor a mikroökonómia által feltételezett racionális viselkedés modelljét próbáljuk alkalmazni a szegények döntéseinek megértésére? Lehet-e racionális az, ha az ingyen rendelkezésre álló hálókat nem alkalmazzák a védekezéshez? Mivel magyarázható az a megfigyelés, hogy nem végzi el mindegyik gyermek az alapfokú iskolát, hanem gyakran csak egy gyermek iskoláztatására fordítja a család a teljes erőforrást? Miért vesznek igénybe alacsony és drága, ugyanakkor nem hatékony gyógymódokat? Munkáik általában

arra világítanak rá, hogy az emberi viselkedés mozgatórugói a szegények világában nem térnek el attól, amire mikroökonómiai tanulmányaink alapján is számíthatunk: az iskolai tanárok igen jól reagálnak a pénzügyi ösztönzőkre (Duflo et al. 2012); ugyanakkor több (jobb) tankönyv vagy az iskolában eltöltött több idő/nap önmagában nem vezet jobb tanulmányi eredményekhez, ezzel szemben az oktatás minőségének javulása igen! (Banerjee et al. 2007; Duflo et al. 2011; Banerjee et al. 2016; Duflo et al. 2015; Duflo – Hanna 2005).

4. Makroszintű következtetések „alulról”

Esther Duflo és Abhijit Banerjee több évtizedes kutatásaiknak eredményét élvezetes olvasmányban foglalták össze tudományos ismereterjesztő jellegű monográfiájukban, a *Poor Economics*-ban⁸. Ha csak megismerkedni szeretnénk munkásságukkal, ezt a könyvet érdemes elolvasni. E kötetet a Nobel-díj odaítélésének indoklásában is kiemelték, mivel sokéves kutatási eredményeiket foglalják benne össze, és mutatják be – mikro- és makroökonómiai szemszögből egyaránt –, hogy miért lesz kudarc annyi jó szándékú segélyprogram, amelyek nem veszik figyelembe az egyéni viselkedés ösztönzőit és korlátait.

Megkerülhetetlen kérdés a gazdasági növekedés vagy gazdasági fejlődés tárgyalása során az intézményrendszer jelentősége. Az utóbbi években számos kutatás világított rá, hogy milyen óriási mértékben és hosszú távon határozza meg az intézményrendszer egy-egy nemzet jólétét. Például *Acemoglu és Robinson (2005)* érvel amellett, hogy az országok nem tudnak addig fejlődni, amíg politikai intézményrendszereik elavultak, nem javul például a tulajdonjogok érvényesíthetősége, nem szorol vissza a korrupció stb. A gazdasági növekedést támogató intézményrendszert olyanként írhatjuk le, ahol az egyén előre jutását az egyéni tehetség inkább befolyásolja, mint a társadalmi kapcsolatok. Végző soron az intézmények a gazdasági ösztönzőkre hatnak, például a továbbtanulással kapcsolatos döntésekre, az innovációs befektetésekre, új technológiák alkalmazására stb. A politikai intézmények mindezekon túlmenően befolyásolják azt, hogy az emberek mennyire képesek ellenőrizni a politikusokat. Amikor a közgazdászok az intézmények minőségéről beszélnek, gyakran igen magas absztrakciós szintet választanak, olyan intézményekről beszélnek, mint a demokrácia, a hatalommegosztás, a tulajdonjogok érvényesíthetősége vagy a korlátozott választójog. A növekedést támogató gazdasági intézmények arra ösztönzik az embereket, hogy beruházzanak, tanuljanak, felhalmozzanak, új technológiákat találjanak ki, amelyek mindegyike a gazdasági növekedés és fejlődés fontos forrása. Ezzel szemben a járadékvadászatra ösztönző intézmények éppen az ellenkező hatást érik el, azaz azok az intézmények, amelyek a felhalmozás, befektetés és tanulásra ösztönzés helyett inkább arra ösztönzik az embereket, hogy mások

⁸ Banerjee – Duflo (2016)

rovására próbáljanak érvényesülni a társadalmi, politikai vezetőkkel való kapcsolatok vagy monopolpozíciók birtoklása révén. A növekedést ösztönző intézmények végső soron korlátozzák a politikai vezetőket az egyéni érdekek előtérbe helyezésében, arra kényszerítik őket, hogy a közérdeket előtérbe helyezve hozzanak döntéseket.

Az intézményeknek a gazdasági fejlődésben betöltött kérdéseit vizsgáló kutatások jellemzően megerősítik a kapcsolatok irányára vonatkozó eredményeket (miközben számos diskurzus folyik arról, hogy hogyan is lehet mérni az intézményrendszer minőségét), az azonban nyitott kérdés, hogy milyen tényezők hatására és milyen időtávon lehet ezen változtatni. Vajon azok az országok, amelyek történelmi örökségük folytán „rossz intézményrendszert” örököltek, örökre a szegénység és az elmaradottság csapdájára vannak ítélve? Ebben a fontos és kiterjedt vitában Duflo és Banerjee empirikus kutatási is hozzájárulnak tudásunk bővüléséhez, méghozzá megint azzal, hogy új irányokat mutatnak a gondolkodás számára. Így fogalmaznak: *„Acemoglu és Robinsón borúlátása részben abból ered, hogy nagyon ritkán látni gyors átmenetet egy autoriter rendszerből egy jól működő demokráciába. Lentről viszont azt látjuk, hogy az elszámoltathatóság növekedéséhez és a korrupció csökkentéséhez nem feltétlenül van arra szükség, hogy az intézményeket alapjaiban változtassuk meg.*

Ugyan a teljes demokratikus átmenetre kevés példa van, arra azonban számos példát látunk, hogy egy autoriter rendszerben kialakulnak a demokrácia kis szigetei, jóllehet csak korlátozott mértékben, és csak helyi szinten.”⁹

Írásaikban számos példát mutatnak ennek a működésére. Csak egyet említve, például Ugandában, ahol az iskolákat fejkvóta alapján finanszírozzák, egy 1996-os kutatás egy nagyon egyszerű kérdést tett fel: a pénz mekkora hányada jut el az iskolákba abból, amit a minisztérium kiutal nekik. Megkérdezték az iskolákat és a minisztériumi hivatalnokokat is, és azt a meglepő eredményt kapták, hogy mindössze 13 százalék, a pénz többi része „útközben” elszivárgott a hivatalnokok zsebébe. A történet számos fontos tanulsággal szolgál, most azt utóéletét szeretnénk kiemelni. A tanulmány eredményeinek nyilvánosságra kerülése után komoly diskurzus alakult ki Ugandában, annyira, hogy a minisztérium megváltoztatta a gyakorlatát és országos lapokban tette közzé azt, hogy mekkora összegeket indított útnak az egyes iskolákba. Amikor 2001-ben megismételték a vizsgálatot, azt találták, hogy ekkor már a pénz 80 százaléka érkezett meg az iskolákhoz. Ez a kis történet (amelyhez számtalan hasonlót találhatunk munkáinkban) igen tanulságos. Egyfelől, ha az oktatás a fejlődés fontos forrása, akkor az iskolák forrásainak növelése a gazdasági növekedéshez járulhat hozzá. Ha azonban ez a pénz el sem jut az iskolákba, akkor hogyan is fejthetné ki ezt a hatását? Másfelől, amikor az intézmények szerepéről beszélünk, nem kell feltétlen nagy dolgokra gondolni, gyakran a számonkérés, a tájékoztatás

⁹ Banerjee – Duflo (2016), 226. oldal.

elegendő ahhoz, hogy a rendszer hatékonyabban tudjon működni. A díjazott közgazdászok megfogalmazásával élve, a „kis változtatások” meglepően nagy hatásokkal járnak számos esetben, éppen ezért a gazdasági fejlődés és a szegénység elleni küzdelemben a „nagy dolgok” helyett sokkal nagyobb figyelmet érdemes szentelni a részleteknek, annak, hogy az apró változások folyamata ne szakadjon meg.

Nem szeretnénk azonban az Olvasóban azt a benyomást kelteni, hogy Duflo, Banerjee vagy Kremer legsúlyosabb tudományos vitái az itt idézett tudományos megközelítéssel lennének, tehát hogy Acemoglu és Robinson jelentenék az ellenpólust hozzájuk képest. Éppen ellenkezőleg: az intézmények gazdasági fejlődésben, gazdasági növekedésben betöltött szerepének empirikus vizsgálatában az említett szerzők hasonló mértékben áttörő erejű eredményeket értek el, mint a 2019-es év díjazottjai. A gazdasági vagy politikai intézmény azonban meglehetősen absztrakt fogalom, és az a kérdés, hogy ezt hogyan érdemes mérni, melyik absztrakciós szintet érdemes alkalmazni az egyes elemzésekben, meglehetősen gyakorta merül fel a különböző kutatások során. Duflo, Banerjee és Kremer munkáiban azonban az intézmények gyakran egészen specifikus módon jelennek meg – mint ahogyan azt a korábbi példa is mutatja –, így igen jelentős mértékben tudják árnyalni az erről folyó tudományos vitát.

Egyértelműen szembehelyezkednek azzal a („hagyományos”) megközelítéssel, amelyik a szegénység problémáját általánosan próbálja kezelni, azaz nem fókuszál olyan specifikus részletkérdésekre, mint a táplálkozás mikrotápanyag-tartalma, a malária elleni védekezés stb., és a legfőbb tudományos kérdés akörül összpontosul, hogy a segélyek (általában) kiutat mutatnak-e a szegénységből, vagy éppen konzerválják azt. Vitáznak Jeffrey Sachs megközelítésével, aki a szegénység legfőbb okának az érintett országok kedvezőtlen éghajlati tényezőit tartja, vagy például William Easterly-vel, akinek megközelítésében a segélyek „többet ártnak, mint használnak. Meggátolják az embereket abban, hogy saját megoldásokat keressenek a problémáikra, egyszersmind rombolják és aláaknázzák a helyi intézményeket, és állandósítják a segélyszervezetek önigazoló lobbitevékenységét.”¹⁰ Mi is ezzel a megközelítéssel a probléma? Maga a kérdés. Nem az a megfelelő kérdésselvetés, hogy a segély jó vagy rossz. Ez így túl általános, a hatásosság a részletekben van. Ezt a szerzők így fogalmazzák meg:

„Kinek higgyünk? Azoknak, akik szerint a segélyek megoldják a problémát? Vagy azoknak, akik szerint csak rontanak a helyzeten? Ezt a vitát elvi síkon nem lehet eldönteni: bizonyíték kell! Sajnos azonban a nagy kérdések megválaszolásához használt adatok nem túl bizalomgerjesztők. [...] Ha azonban tényleg nincs bizonyíték a segély mellett vagy ellen, akkor mi a teendő? Mondjunk le a szegényekről? Szerencsére nem kell belenyugodnunk a vereségbe. Vannak válaszok. [...] A vita annál

¹⁰ Banerjee – Duflo (2016), 17. oldal.

a kérdésnél kezdődik, hogy hogyan tudunk hatékonyan segíteni a szegényeken. [...] É(é)rdemesebb konkrét problémákról beszélni, amelyekre konkrét válaszok adhatóak.”¹¹

5. Utószó

Mennyiben jelentős tehát a díjazott közgazdászok munkássága? Meglepőnek tekinthetjük-e, hogy a szegénység kutatásával foglalkozó közgazdászok kapták ezt a kiemelkedő díjat? Ha megnézzük a korábbi évek díjazottjait, úgy tűnik, hogy a szegénységkutatást, az egészségügyet, az oktatásügyet, azaz általában a „public administration” többi ágát ritkábban éri ez a jelentős elismerés, mint a más tudományterületeken, például a makroökonómia területén kutatókat.¹² Az utóbbi időben ez a terület nagyobb elismerést kapott (például Angus Deaton díjazása is erre utal). Tovább árnyalnánk ezt a gondolatot. Álláspontunk szerint itt nem egyszerűen a szakmai figyelem bővüléséről van szó, hanem arról, hogy a díjazott közgazdászok a mainstream mikroökonómia eszköztárát alkalmazva új területeket hódítanak meg és tesznek a közgazdaságtan (az „economics”) részévé.

Ezt az esszét méltatásnak szántuk: nem csak egyszerűen a 2019-es évben közgazdasági Nobel-díjjal jutalmazott kutatók munkáinak *bemutatására* törekedtünk. Célunk elsősorban az volt, hogy *jelentőségüket* megmutassuk. Tudományos munkásságuk a szegények életének számos aspektusára kiterjed, szinte lehetetlenség felsorolni a teljes életművet és azt a maga részletességében bemutatni, de álláspontunk szerint az eredmények sokaságán messze túlmutat azok *újszerűsége és hatásossága*. Munkájuk átformálta a fejlődés-gazdaságtant, hatásukra másként tesszük fel ma a kérdéseket és más szttenderdeket állítottak a módszertan vonatkozásában is. *Meggyőződésünk, hogy nem is lehetne jobb helyen a 2019-es Nobel-díj, mint náluk.*

Felhasznált irodalom

Acemoglu, D. – Robinson, J. (2005): *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. New York, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511510809>

Banerjee, A.V. – Cole, S. – Duflo, E. – Linden, L. (2007): *Remedying Education: Evidence from Two Randomized Experiments in India*. The Quarterly Journal of Economics, 122(3): 1235–1264. <https://doi.org/10.1162/qjec.122.3.1235>

Banerjee, A.V. – Duflo, E. (2005): *Growth theory through the lens of development economics*. In: Durlauf, S. – Aghion, P. (eds): *Handbook of Economic Growth*, vol. 1A. Amsterdam: North Holland, Elsevier, pp. 473–552. [https://doi.org/10.1016/S1574-0684\(05\)01007-5](https://doi.org/10.1016/S1574-0684(05)01007-5)

¹¹ *Banerjee – Duflo (2016)*, 18–20. oldal.

¹² Köszönet az anonim lektoroknak a kézirat véleményezése során adott ötletekért, gondolatokért. Ez az észrevétel is tőlük származik.

- Banerjee, A.V. – Duflo, E. (2016): *A szegények gazdálkodása: A szegénység elleni küzdelem teljes újrágondolása*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Banerjee, A.V. – Banerji, R. – Duflo, E. – Glennerster, R. – Khemani, S. (2010a): *Pitfalls of Participatory Programs: Evidence from a Randomized Evaluation in Education in India*. American Economic Journal: Economic Policy, 2(1): 1–30. <https://doi.org/10.1257/pol.2.1.1>
- Banerjee, A.V. – Duflo, E. – Glennerster, R. (2010b): *Is Decentralized Iron Fortification a Feasible Option to Fight Anemia Among the Poorest?* In: Wise, D. (ed): *Explorations in the Economics of Aging*. Chicago, University of Chicago Press, Chapter 10.
- Banerjee, A. V. – Duflo, E. – Glennerster, R. – Kothari, D. (2010c): *Improving Immunisation Coverage in Rural India: Clustered Randomised Controlled Immunisation Campaigns With and Without Incentives*. British Medical Journal, 340:c2220. <https://doi.org/10.1136/bmj.c2220>
- Banerjee, A.V. – Banerji, R. – Berry, J. – Duflo, E. – Kannan, H. – Mukherji, S. – Shotland, M. – Walton, M.: (2016): *Mainstreaming an Effective Intervention: Evidence from Randomized Evaluations of “Teaching at the Right Level” in India*. NBER Working Papers 22746, National Bureau of Economic Research, Inc. <https://doi.org/10.3386/w22746>
- Banerjee, A.V. – Banerji, R. – Berry, J. – Duflo, E. – Kannan, H. – Mukerji, S. – Shotland, M. – Walton, M. (2017): *From Proof of Concept to Scalable Policies: Challenges and Solutions, with an Application*. Journal of Economic Perspectives, 31(4): 73–102. <https://doi.org/10.1257/jep.31.4.73>
- Duflo, E. – Glennerster, R. – Kremer, M. (2006): *Using Randomization in Development Economics Research: A Toolkit*. NBER Technical Working Papers 0333, National Bureau of Economic Research, Inc. <https://doi.org/10.3386/t0333>
- Duflo, E. – Dupas, P. – Kremer, M. (2011): *Peer Effects, Teacher Incentives, and the Impact of Tracking: Evidence from a Randomized Evaluation in Kenya*. American Economic Review, 101(5): 1739–1774. <https://doi.org/10.1257/aer.101.5.1739>
- Duflo, E. – Dupas, P. – Kremer, M. (2015): *School governance, teacher incentives, and pupil-teacher ratios: Experimental evidence from Kenyan primary schools*. Journal of Public Economics, 123(C): 92–110. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2014.11.008>
- Duflo, E. – Hanna, R. (2005): *Monitoring Works: Getting Teachers to Come to School*. NBER Working Papers 11880, National Bureau of Economic Research, Inc. <https://doi.org/10.3386/w11880>
- Duflo, E. – Hanna, R. – Ryan, S.P. (2012): *Incentives Work: Getting Teachers to Come to School*. American Economic Review, 102(4): 1241–1278. <https://doi.org/10.1257/aer.102.4.1241>
- Greene, W.H. (2012): *Econometric Analysis*. Prentice Hall, New York, 7th edition.

Hausman, J.A. – Wise, D.A. (1985): *Social Experimentation*. Chicago, University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226319421.001.0001>

Hirsch J.E. (2005): *An index to quantify an individual's scientific research output*. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 102(46): 16569–16572. <https://doi.org/10.1073/pnas.0507655102>

Manski, C.F. – Garfinkel, I. (1992): *Evaluating Welfare and Training Programs*. Cambridge, Harvard University Press.

Ray, D. (1998): *Development Economics*. Princeton University Press.

The Royal Swedish Academy of Sciences (2019): *Understanding development and poverty alleviation*. Scientific background on the Sveriges Riskbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2019, The Committee for the Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel. <https://www.nobelprize.org/uploads/2019/10/advanced-economicsciencesprize2019.pdf>

Thorbecke, E. (2019): *The History and Evolution of the Development Doctrine, 1950–2017*. In: Nissanke, M. – Ocampo, J.A. (eds): *The Palgrave Handbook of Development Economics: Critical Reflections on Globalisation and Development.*, Springer, pp. 61–108. https://doi.org/10.1007/978-3-030-14000-7_3